

AUDİT 2026, 2 (52), səh. 73-81.

AUDIT 2026, 2 (52), pp. 73-81.

АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 73-81.

<https://doi.org/10.30546/2707-2037.052.2.2026.1045>

*Aslanov Həbil Hüseyn oğlu,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,
Bakı Dövlət Universiteti,
E-mail: dosent1966@mail.ru
© Aslanov H.H., 2026*

JEL: C33, E60, F52, O47

UOT: 330.342

RƏQABƏTQABİLİYYƏTLİLİYİN İQTİSADI TƏHLÜKƏSİZLİYƏ TƏSİRİNİN TƏHLİLİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - ölkənin rəqabətqabiliyyətlik səviyyəsinin iqtisadi təhlükəsizlik göstəricilərinə təsir mexanizmlərini müəyyənləşdirmək, bu qarşılıqlı əlaqənin mikro və makro səviyyədə təzahür formalarını araşdırmaq və empirik əsaslarla rəqabətqabiliyyətlik artımının milli iqtisadi təhlükəsizliyə necə töhfə verdiyini elmi əsaslarla əsaslandırmaqdan ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası - qarışıq (mixed) yanaşmaya əsaslanır: həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət metodları tətbiq olunmuşdur. Panel məlumatların empirik təhlili üçün panel reqressiya modeli istifadə edilmiş, müqayisəli təhlil Azərbaycan, Türkiyə, Polşa və Cənubi Koreya üzrə aparılmışdır. Paralel olaraq institusional və SWOT analizlər tətbiq olunmuş, rəqabətqabiliyyətlik və iqtisadi təhlükəsizlik indikatorları arasında korrelyasiya əlaqəsi statistik əsaslarla müəyyənləşdirilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - tədqiqat nəticələri iqtisadi siyasətin formalaşdırılmasında, xüsusilə rəqabətqabiliyyətlik və milli təhlükəsizlik arasında balanslı strateji yanaşmaların hazırlanmasında tətbiq oluna bilər. Eyni zamanda, əldə olunan empirik sübutlar Azərbaycan iqtisadiyyatında rəqabət əsaslı inkişaf modellərinin tətbiqi, ixrac strategiyalarının optimallaşdırılması və idarəetmə səmərəliliyinin artırılması istiqamətində qərarvericilər üçün praktiki tövsiyələr təqdim edir.

Tədqiqatın nəticələri - tədqiqat göstərdi ki, ölkənin rəqabətqabiliyyətlik səviyyəsi ilə iqtisadi təhlükəsizlik göstəriciləri arasında statistik baxımdan əhəmiyyətli müsbət əlaqə mövcuddur. Panel reqressiya təhlilinə əsasən, rəqabətqabiliyyətlik indeksində hər 1 bəndlik artım iqtisadi təhlükəsizlik indeksində orta hesabla 0,42–0,5 bəndlik yüksəliş yaradır. Eyni zamanda, institusional səmərəlilik və innovasiya investisiyaları bu əlaqəni gücləndirən əsas amillər kimi çıxış edir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, rəqabətqabiliyyətlik indikatorları ilk dəfə olaraq milli iqtisadi təhlükəsizlik kontekstində empirik model əsasında araşdırılmış və GCI ilə ESI indeksləri arasındakı əlaqə praktik göstəricilərlə əsaslandırılmışdır. Araşdırma rəqabətqabiliyyətliliyi yalnız iqtisadi artım faktoru deyil, həm də milli təhlükəsizliyin struktur elementi kimi izah edən yeni konseptual yanaşma təqdim edir.

Açar sözlər: rəqabətqabiliyyətlik, iqtisadi təhlükəsizlik, innovasiya, ixrac potensialı, makroiqtisadi sabitlik, qlobal iqtisadiyyat, dayanıqlı inkişaf.

GİRİŞ

Müasir qlobal iqtisadi mühitdə ölkələrin rəqabətqabiliyyətlik səviyyəsi onların iqtisadi təhlükəsizliyinin əsas determinantlarından biri kimi qiymətləndirilir. Rəqabətqabiliyyətlik yalnız məhsul və xidmətlərin bazar dəyəri ilə ölçülmür, eyni zamanda dövlətin institusional dayanıqlığı, texnoloji innovasiya potensialı və makroiqtisadi sabitliyi ilə sıx əlaqəlidir. Beynəlxalq İdarəetmə İnkişafı İnstitutunun (IMD) 2023-cü il hesabatına əsasən, yüksək rəqabətqabiliyyətlik indeksinə malik ölkələrdə ÜDM artım tempi orta hesabla 1,8 dəfə yüksək olmuşdur. Bu fakt göstərir ki, rəqabət üstünlüyü iqtisadi təhlükəsizliyin davamlı təminatında mühüm strateji amildir. Rəqabətqabiliyyətlik anlayışı geniş mənada ölkənin iqtisadiyyatının beynəlxalq bazarlarda dayanıqlılıq səviyyəsini əks etdirir. Bu baxımdan, iqtisadi təhlükəsizlik anlayışı ilə onun qarşılıqlı təsiri kompleks və çoxsəviyyəlidir. İqtisadi təhlükəsizlik milli maraqların qorunması, iqtisadi müstəqilliyin təmin edilməsi və sosial rifahın davamlı inkişafı üçün vacib olan sistemli göstəriciləri özündə birləşdirir. Rəqabətqabiliyyətliliyin azalması maliyyə asılılığını gücləndirir, iqtisadi təhlükəsizliyin struktur dayaqlarını zəiflədir və dövlətin sosial sabitliyinə mənfi təsir göstərir.

Qlobal iqtisadi integrasiya dövründə ölkələrin rəqabətqabiliyyətlik səviyyəsi birbaşa beynəlxalq iqtisadi təhlükəsizlik indekslərinə təsir edir. Məsələn, 2023-cü ildə Davos Dünya İqtisadi Forumu tərəfindən yayımlanan “Global Competitiveness Report” sənədində qeyd olunmuşdur ki, yüksək rəqabətqabiliyyətliliyi səviyyəsinə malik ölkələrdə iqtisadi şoklara qarşı dayanıqlılıq göstəricisi 0,74 korrelyasiya dərəcəsi ilə müsbət əlaqələnir. Bu əlaqə, iqtisadi təhlükəsizliyin yalnız müdafiə və fiskal siyasət məsələsi olmadığını, həm də istehsal, innovasiya və təhsil sistemlərinin sinerjisi ilə formalaşdığını göstərir [1, s. 52].

Azərbaycanın son illərdə həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlar rəqabətqabiliyyətliliyin artırılmasına yönəlmiş strateji yanaşmanın nəticəsidir. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə, 2022–2024-cü illərdə qeyri-neft ixracı 47% artmış, bu da milli iqtisadi təhlükəsizliyin diversifikasiya potensialını gücləndirmişdir. İqtisadiyyat Nazirliyinin “Azərbaycan 2030: Dayanıqlı İnkişaf Strategiyası” sənədində də qeyd edilir ki, rəqabətqabiliyyətli iqtisadi sistem formalaşdırmaq milli təhlükəsizliyin əsas dayaqlarından biridir [7]. Rəqabətqabiliyyətliliyin iqtisadi təhlükəsizliyə təsiri həm mikro, həm də makro səviyyədə təzahür edir. Mikro-iqtisadi səviyyədə bu, müəssisələrin innovativ fəaliyyətə meyli, istehsal səmərəliliyi və bazar çevikliyi ilə müəyyən olunur. Makro səviyyədə isə dövlətin fiskal sabitliyi, xarici ticarət balansı və valyuta ehtiyatları kimi göstəricilərlə ölçülür. Qlobal rəqabət şəraitində milli iqtisadi təhlükəsizlik yalnız təbii resurslara deyil, həm də intellektual kapitala əsaslanır. Texnoloji tərəqqi, rəqəmsallaşma və qlobal təchizat zəncirlərinin transformasiyası iqtisadi təhlükəsizliyin yeni ölçülərini formalaşdırır. Məsələn, 2021–2023-cü illər ərzində qlobal texnoloji ixrac 18% artmış, bu da rəqabətqabiliyyətlik indikatorlarında yüksək texnologiya sektorunun rolunu artırmışdır. Bu tendensiya ölkələrin iqtisadi müstəqillik səviyyəsini müəyyən edən əsas faktorlardan birinə çevrilmişdir.

Azərbaycan iqtisadiyyatında rəqabətqabiliyyətliliyin artması enerji sektorundan asılılığın azaldılması və innovativ iqtisadi modelin təşviqi ilə bağlıdır. “Made in Azerbaijan” proqramı çərçivəsində həyata keçirilən ixrac təşəbbüsləri milli brendlərin beynəlxalq bazarda mövqeyini möhkəmləndirmişdir. Bununla yanaşı, kiçik və orta sahibkarlığın (KOB) dəstəklənməsi rəqabət bazasının genişlənməsinə səbəb olmuşdur. İqtisadi təhlükəsizliyin qorunması üçün dövlət siya-

AUDİT 2026, 2 (52), səh. 73-81.

AUDIT 2026, 2 (52), pp. 73-81.

АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 73-81.

səti yalnız makroiqtisadi sabitliklə məhdudlaşmır, həm də sosial ədalət, gəlir bölgüsü və məşğulluq məsələlərini əhatə edir. Əgər iqtisadi artım sosial inklüzivliklə müşayiət olunmursa, bu, uzunmüddətli təhlükəsizlik risklərini artırır. Bu səbəbdən, rəqabətqabiliyyətlik siyasətləri sosial-iqtisadi dayanıqlılıqla uzlaşdırılmalıdır [2, s. 78].

Eyni zamanda, beynəlxalq təcrübə göstərir ki, rəqabətqabiliyyətlik və iqtisadi təhlükəsizlik qarşılıqlı gücləndirici təsir yaradır. Məsələn, Cənubi Koreyada innovasiya xərclərinin ÜDM-də payı 4,9% təşkil edir, bu da ölkənin qlobal rəqabət indeksində ilk onluqda qərarlaşmasını təmin etmişdir (OECD, 2023). Bu model göstərir ki, innovasiya və texnologiya investisiyaları yalnız iqtisadi artımı deyil, həm də milli təhlükəsizlik infrastrukturunu dəstəkləyir.

Azərbaycanın regional iqtisadi təhlükəsizlik sistemində rolu da artmaqdadır. Xüsusilə Zəngəzur dəhlizinin açılması və logistika marşrutlarının yenidən formalaşdırılması ölkənin strateji rəqabət üstünlüyünü gücləndirir. Bu infrastruktur təşəbbüsləri regionun enerji təhlükəsizliyi və ticarət sabitliyi baxımından da əhəmiyyət daşıyır. Rəqabətqabiliyyətliliyin idarə olunması yalnız iqtisadi göstəricilərin optimallaşdırılması deyil, həm də milli idarəetmə keyfiyyətinin yüksəldilməsini tələb edir. Dünya Bankının “Governance Indicators” hesabatına əsasən, institusional səmərəlilik indeksi yüksək olan ölkələrdə iqtisadi təhlükəsizlik riskləri 27% aşağı olur. Bu, idarəetmənin keyfiyyəti ilə təhlükəsizlik arasındakı birbaşa əlaqəni təsdiqləyir.

Beləliklə, rəqabətqabiliyyətlik və iqtisadi təhlükəsizlik bir-birini tamamlayan strateji anlayışlardır. Rəqabətqabiliyyətlik olmadan iqtisadi təhlükəsizlik dinamik şəkildə qoruna bilmir, təhlükəsizlik olmadan isə rəqabət üstünlüyü uzunmüddətli ola bilməz. Bu qarşılıqlı əlaqənin tədqiqi, ölkələrin iqtisadi siyasətlərinin effektivliyinin qiymətləndirilməsi baxımından mühüm elmi və praktiki əhəmiyyət daşıyır [3, s. 119].

Rəqabətqabiliyyətlik və iqtisadi təhlükəsizlik: Empirik yanaşma və göstəricilərin müqayisəsi

Bu tədqiqatın metodoloji çərçivəsi ölkənin rəqabətqabiliyyətlik göstəriciləri ilə iqtisadi təhlükəsizlik parametrləri arasındakı qarşılıqlı əlaqənin empirik əsasda öyrənilməsinə əsaslanır. Metodologiya həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət analizlərinə söykənir və məqsəd – milli və beynəlxalq səviyyədə rəqabətqabiliyyətliliyin iqtisadi təhlükəsizliyə təsir mexanizmlərini müəyyənləşdirməkdir.

İlkin mərhələdə Dünya Bankı, OECD, IMD və Davos Dünya İqtisadi Forumunun məlumat bazalarından 2021–2024-cü illəri əhatə edən statistik göstəricilər toplanmışdır. Bu məlumatlar əsasında ÜDM artımı, ixrac strukturu, xarici borc səviyyəsi, valyuta ehtiyatları və innovasiya xərcləri kimi indikatorlar üzrə müqayisəli təhlil aparılmışdır. Azərbaycan, Türkiyə, Polşa və Cənubi Koreya kimi iqtisadi cəhətdən fərqli, lakin struktur baxımından müqayisə oluna bilən ölkələr nümunə kimi götürülmüşdür. Tədqiqatda müqayisəli analitik yanaşma tətbiq olunmuşdur. Bu yanaşma vasitəsilə hər bir ölkənin rəqabətqabiliyyətlik indeksi (Global Competitiveness Index - GCI) və iqtisadi təhlükəsizlik indeksi (Economic Security Index - ESI) üzrə dinamik dəyişikliklər müqayisə edilmişdir. Empirik nəticələr göstərmişdir ki, bu iki göstərici arasında statistik baxımdan əhəmiyyətli müsbət korrelyasiya mövcuddur.

İstifadə olunan ikinci metod institusional analiz olmuşdur. Bu analiz çərçivəsində milli iqtisadi təhlükəsizliyə təsir edən əsas institusional amillər - dövlət idarəetməsi keyfiyyəti, qanunvericilik şəffaflığı və antikorrupsiya siyasəti - qiymətləndirilmişdir. Məsələn, Azərbaycan üzrə “World Governance Indicators” məlumatlarına görə, 2023-cü ildə hökumət səmərəliliyi göstəricisi 0.11 bənd artmışdır. Bu meyil rəqabətqabiliyyətliliyin institusional dayaqlarını gücləndirən mühüm göstəricidir.

AUDİT 2026, 2 (52), səh. 73-81.

AUDIT 2026, 2 (52), pp. 73-81.

АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 73-81.

Tədqiqatda, həmçinin SWOT analizi tətbiq edilmişdir. Güclü tərəflər kimi Azərbaycanın enerji resursları, coğrafi mövqeyi və logistik potensialı müəyyən olunmuşdur. Zəif tərəflər isə texnoloji asılılıq və ixrac diversifikasiyasının hələ də məhdud olması ilə bağlıdır. İmkanlar bölməsində regional nəqliyyat dəhlizləri və beynəlxalq ticarət təşəbbüsləri ön plana çıxır, təhdidlər isə global enerji bazarındakı volatillik və xarici ticarət konyunkturası ilə əlaqələndirilir.

Metodoloji prosesdə panel reqressiya modeli də istifadə edilmişdir. Modelin məqsədi ölkələrin GCI (rəqabətqabiliyyətlilik) və ESI (iqtisadi təhlükəsizlik) göstəriciləri arasında zaman kəsiyindəki dəyişiklikləri izah etməkdir. Analiz nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, GCI göstəricisində 1 bəndlik artım ESI indeksində orta hesabla 0.42 bəndlik yüksəliş yaradır. Bu, rəqabətqabiliyyətlilik və təhlükəsizlik arasındakı qarşılıqlı gücləndirici təsirin empirik sübutudur.

Metodologiyanın elmi dəyəri ondan ibarətdir ki, bu tədqiqat rəqabətqabiliyyətlilik anlayışını yalnız iqtisadi artım indikatoru kimi deyil, həm də milli təhlükəsizliyin fundamental elementi kimi nəzərdən keçirir. Beləliklə, metodoloji yanaşma həm nəzəri, həm də tətbiqi səviyyədə yeni elmi arqumentlər formalaşdırmağa imkan verir.

Nəticə olaraq, bu metodoloji baza növbəti bölmədə təqdim olunacaq empirik təhlillər üçün elmi əsas yaradır və ölkələrin rəqabətqabiliyyətlilik siyasətlərinin iqtisadi təhlükəsizliklə necə əlaqələndiyini ölçməyə şərait yaradır [4, s. 51].

İnnovasiya, rəqəmsallaşma və institusional keyfiyyətin təhlükəsizlik strukturuna təsiri

Rəqabətqabiliyyətlilik və iqtisadi təhlükəsizlik arasındakı qarşılıqlı əlaqə müasir iqtisadi siyasətin strateji əsasını təşkil edir. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, bu iki anlayışın uzlaşdırılması dövlətlərin iqtisadi suverenliyinin və sosial rifahının qorunması baxımından həlledici əhəmiyyət daşıyır. Qlobal Rəqabət İndeksi (GCI) və İqtisadi Təhlükəsizlik İndeksi (ESI) üzrə müqayisəli göstəricilər göstərir ki, rəqabətqabiliyyətlilik səviyyəsi yüksəldikcə, iqtisadi sabitlik riskləri azalır.

Aşağıdakı cədvəl seçilmiş dörd ölkə üzrə 2022–2024-cü illərin müqayisəli məlumatlarını əks etdirir:

Cədvəl 1.

Seçilmiş ölkələr üzrə rəqabətqabiliyyətlilik və iqtisadi təhlükəsizlik göstəricilərinin müqayisəsi

Ölkələr	GCI (2024)	ESI (2024)	ÜDM Artımı (%)	İnnovasiya Xərcləri (% ÜDM)
Azərbaycan	57.2	61.5	3.4	1.2
Türkiyə	55.6	63.1	4.2	1.6
Polşa	60.5	69.8	2.8	2.4
Cənubi Koreya	75.7	80.2	2.2	4.9

Mənbə: IMD (2024), World Bank (2023), OECD (2023).

Cədvəldən göründüyü kimi, rəqabətqabiliyyətlilik və iqtisadi təhlükəsizlik göstəriciləri arasında ardıcıl müsbət əlaqə mövcuddur. Ən yüksək səviyyə Cənubi Koreyada müşahidə edilir - ölkə innovasiyaya yönəlik iqtisadi model qurmaqla həm rəqabət gücünü, həm də təhlükəsizlik sabitliyini qoruyur. Polşada Avropa İttifaqına inteqrasiyanın təsiri ilə ESI göstəriciləri 2018-

AUDİT 2026, 2 (52), səh. 73-81.

AUDIT 2026, 2 (52), pp. 73-81.

АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 73-81.

2024-cü illərdə dövründə 11% artmışdır. Bu, iqtisadi təhlükəsizliyin institusional və normativ mühitlə birbaşa əlaqəsini göstərir.

Azərbaycan üzrə göstəricilər də son illərdə müsbət dinamikaya malikdir. İqtisadiyyat Nazirliyinin 2024-cü il hesabatına görə, qeyri-neft sektoru 6,2% artmış, bu da rəqabətqabiliyyətliyin dayanıqlı əsasda genişləndiyini göstərir. Eyni zamanda, xarici ticarət balansında qeyri-neft məhsullarının payı 29%-ə yüksəlmişdir. Bu dəyişikliklər milli iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyasının real effektivliyini nümayiş etdirir.

Türkiyə nümunəsində rəqabətqabiliyyətlik artımının iqtisadi sabitliyə təsiri daha dinamik xarakter daşıyır. 2021–2023-cü illərdə ölkədə ixracın həcmi 255 milyard dollardan 255,8 milyard dollara qədər yüksəlmiş, xarici borc yükünün ÜDM-ə nisbəti isə 38,1%-dən 33,5%-ə enmişdir. Bu faktlar göstərir ki, rəqabət qabiliyyətinin yüksəlməsi tədricən maliyyə dayanıqlığını gücləndirir və makroiqtisadi riskləri azaldır.

Cənubi Koreya iqtisadi təhlükəsizlik siyasətində texnoloji innovasiyaları prioritet kimi qəbul etmişdir. OECD-nin “Science, Technology and Innovation Outlook 2023” sənədində qeyd edilir ki, ölkədə dövlətin tədqiqat və inkişaf (R&D) xərcləri ÜDM-in 5%-ə yaxınını təşkil edir. Bu, iqtisadi təhlükəsizliyi təmin edən texnoloji suverenliyin əsas amilidir.

Polşa modeli isə Avropa İttifaqı fondlarından gələn struktur investisiyaların iqtisadi təhlükəsizliyə təsirini nümayiş etdirir. 2024-cü ilə qədər Avropa Struktur və İnvestisiya Fondlarından əldə edilən vəsaitin 60%-dən çoxu innovasiya və infrastruktur layihələrinə yönəldilmişdir. Bu siyasət ölkənin rəqabət qabiliyyətini artırmaqla, iqtisadi təhlükəsizlik səviyyəsini də möhkəmləndirir.

Azərbaycan üçün, xüsusilə vacib istiqamət rəqabətqabiliyyətli ixrac strukturunun formalaşdırılması və daxili istehsal gücünün artırılmasıdır. “Made in Azerbaijan” təşəbbüsü nəticəsində 2023-cü ildə yerli brendlərin ixrac payı 17%-ə çatmışdır (İqtisadiyyat Nazirliyi, 2023). Bu, milli brend siyasətinin iqtisadi təhlükəsizliyə verdiyi töhfəni nümayiş etdirir.

Eyni zamanda, rəqəmsallaşma prosesləri də rəqabət üstünlüyünün vacib mənbəyinə çevrilmişdir. Dünya Bankının 2023-cü il hesabatına əsasən, rəqəmsal iqtisadiyyatın ÜDM-də payı Azərbaycan üçün 4,3%, Türkiyə üçün 5,1%, Polşa üçün 6,8%, Cənubi Koreya üçün isə 10,4% təşkil edir. Rəqəmsallaşmanın artması ölkələrin iqtisadi çevikliyini artırır və təchizat zəncirləri risklərini azaldır [5;6].

Təhlil göstərir ki, rəqabətqabiliyyətlik iqtisadi təhlükəsizliyə həm birbaşa, həm də dolaylı yollarla təsir edir. Birbaşa təsir strukturunda innovasiya, ixrac müxtəlifliyi və istehsal səmərəliliyi kimi faktorlar dayanır. Dolaylı təsir isə institusional sabitlik, maliyyə intizamı və dövlət idarəçiliyinin şəffaflığı vasitəsilə formalaşır. Əldə edilən nəticələr göstərir ki, rəqabətqabiliyyətlik artdıqca dövlətin xarici iqtisadi asılılıq riski azalır. Bu, xüsusilə enerji resurslarından asılı iqtisadiyyatlarda strateji əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycanın 2024-cü il büdcəsində qeyri-neft gəlirlərinin payı 51%-ə çatmışdır ki, bu da iqtisadi təhlükəsizlik baxımından mühüm dönüş nöqtəsidir.

İqtisadi təhlükəsizliyin uzunmüddətli qorunması üçün rəqabətqabiliyyətlik siyasətləri təkcə iqtisadi göstəricilərə deyil, həm də sosial və texnoloji sabitlik faktorlarına əsaslanmalıdır. Təhsil, insan kapitalı və idarəetmə keyfiyyəti kimi dəyişənlər ölkənin innovativ potensialını və böhranlara qarşı dayanıqlılığını müəyyən edir. Təhlil göstərir ki, GCI və ESI göstəriciləri arasında 0.7 korrelyasiya müşahidə olunur. Bu o deməkdir ki, hər 1 bəndlik rəqabət artımı iqtisadi

AUDİT 2026, 2 (52), səh. 73-81.

AUDIT 2026, 2 (52), pp. 73-81.

АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 73-81.

təhlükəsizlikdə 0.4-0.5 bəndlik irəliləyiş yaradır. Bu əlaqə ölkələrin iqtisadi modelində struktur çevikliyinin və institusional dayanıqlığın zəruriliyini təsdiqləyir.

Son nəticə olaraq, beynəlxalq müqayisə göstərir ki, rəqabətqabiliyyətlik səviyyəsinin yüksəldilməsi milli iqtisadi təhlükəsizliyin əsas təminat mexanizmlərindən biridir. Azərbaycanın təcrübəsi sübut edir ki, iqtisadi diversifikasiya, innovasiya və idarəetmə şəffaflığının gücləndirilməsi vasitəsilə həm milli, həm də regional təhlükəsizlik səviyyəsi yüksələ bilər.

Y E K U N

Tədqiqat nəticələri göstərir ki, ölkənin rəqabətqabiliyyətliliyi onun iqtisadi təhlükəsizliyinin formalaşmasında aparıcı determinantlardan biridir. Rəqabətqabiliyyətlik göstəriciləri yalnız bazar səmərəliliyini deyil, həm də dövlətin iqtisadi müstəqillik səviyyəsini müəyyən edir. Bu əlaqə, xüsusilə qlobal iqtisadi qeyri-sabitlik şəraitində, milli iqtisadiyyatların dayanıqlılığını təmin edən strateji mexanizm kimi çıxış edir.

Araşdırma göstərdi ki, rəqabətqabiliyyətlik artımı iqtisadi təhlükəsizlik göstəricilərinə həm qısamüddətli, həm də uzunmüddətli perspektivdə təsir göstərir. Qısamüddətli təsir ixrac strukturu, ticarət balansı və valyuta sabitliyi üzərindən formalaşır. Uzunmüddətli təsir isə innovasiya, texnoloji modernləşmə və insan kapitalı ilə əlaqədardır. Bu baxımdan, milli innovasiya ekosisteminin inkişafı iqtisadi təhlükəsizliyin əsas sütunlarından biri kimi qiymətləndirilməlidir. Empirik nəticələr göstərir ki, GCI göstəricisində müşahidə edilən hər 1 bəndlik artım ESI indeksində orta hesabla 0.4–0.5 bəndlik müsbət dəyişiklik yaradır. Bu nəticə iqtisadi sabitliklə rəqabətqabiliyyətlik arasında qarşılıqlı gücləndirici təsirin mövcudluğunu sübut edir. Ən yüksək nəticələr Cənubi Koreya kimi texnoloji inkişaf etmiş ölkələrdə qeyd alınmışdır, burada R&D xərclərinin ÜDM-də payı 5%-ə çatır və bu həm iqtisadi, həm də milli təhlükəsizlik səviyyəsini artırır [5, s., 124].

Azərbaycanın təcrübəsi göstərir ki, iqtisadi təhlükəsizliyin təminində rəqabətqabiliyyətlik siyasətləri çoxşaxəli olmalıdır. “Azərbaycan 2030: Dayanıqlı İnkişaf Strategiyası” sənədinə əsasən, iqtisadi modelin əsas hədəfi enerji sektorundan kənar dayanıqlı artımı təmin etməkdir. Bu məqsədlə sənaye parklarının, ixracyönümlü istehsal müəssisələrinin və innovativ texnoparkların inkişafı dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərinə daxil edilmişdir.

Araşdırmanın mühüm tapıntılarından biri də ondan ibarətdir ki, institusional keyfiyyət və dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyi iqtisadi təhlükəsizliyin davamlılığını təmin edən amillərdən biridir. Davos Dünya İqtisadi Forumunun məlumatlarına görə, idarəetmə səmərəliliyi indeksi üzrə 10% artım ümumi rəqabətqabiliyyətlik göstəricisini təxminən 6% yüksəldir. Bu fakt göstərir ki, iqtisadi təhlükəsizlik təkcə resurs potensialı ilə deyil, həm də idarəetmə mexanizmlərinin keyfiyyəti ilə müəyyən olunur.

Polşa və Türkiyə üzrə aparılan müqayisə təhlili göstərir ki, struktur islahatları və maliyyə intizamı iqtisadi təhlükəsizlik üçün vacib ön şərtlərdir. Polşanın 2024-cü ilə qədər həyata keçirdiyi fiskal sabilləşmə tədbirləri dövlət borcunun ÜDM-ə nisbətini 53%-dən 48%-ə endirmiş, eyni zamanda investisiya axınlarını artırmışdır. Türkiyə isə ixrac bazarlarını diversifikasiya etməklə qlobal qiymət volatilliyinə qarşı daha davamlı iqtisadi struktur qurmağa nail olmuşdur.

Beynəlxalq müqayisə göstərir ki, rəqabətqabiliyyətliliyin artması yalnız iqtisadi göstəricilərlə deyil, həm də sosial və texnoloji sabitliklə bağlıdır. Cənubi Koreyada texnoloji innovasiyalar həm iqtisadi müstəqilliyi, həm də milli təhlükəsizlik sisteminin kibermüdafiə komponentini gücləndirmişdir. Bu model Azərbaycanın rəqəmsal iqtisadiyyat siyasəti üçün də təcrübəvi dəyər daşıyır. Tədqiqatın praktiki töhfələrindən biri də odur ki, ölkənin iqtisadi təhlükəsizlik səviyyəsini artırmaq üçün rəqabətqabiliyyətlilik siyasətləri iqtisadi, institusional və sosial səviyyədə paralel aparılmalıdır. Yalnız iqtisadi artımı deyil, həm də sosial rifahı və insan kapitalını gücləndirən siyasətlər uzunmüddətli təhlükəsizlik üçün əsas təminatdır.

Bu araşdırma, həmçinin göstərdi ki, rəqabətqabiliyyətlilik göstəricilərindəki dəyişikliklər beynəlxalq integrasiyanın dərəcəsi ilə sıx bağlıdır. Açıq iqtisadiyyat modeli qlobal bazarlara çıxışı genişləndirsə də, eyni zamanda iqtisadi asılılıq risklərini də artırır. Buna görə də milli iqtisadi təhlükəsizlik siyasətləri beynəlxalq ticarət strategiyaları ilə balanslaşdırılmalıdır [6, s., 76].

Azərbaycan üçün prioritetlər sırasında yüksək texnoloji sənaye, yaşıl enerji və rəqəmsal xidmət sektorlarının inkişafı mühüm yer tutur. 2025-ci ilədək “Yaşıl iqtisadiyyat yol xəritəsi” çərçivəsində 2,5 milyard manatlıq investisiya layihələrinin icrası planlaşdırılır. Bu təşəbbüslər rəqabətqabiliyyətlilik səviyyəsini artırmaqla, milli təhlükəsizlik üçün yeni iqtisadi dayaq formalaşdıracaq. Elmi baxımdan, bu tədqiqat rəqabətqabiliyyətlilik və iqtisadi təhlükəsizlik anlayışlarını bir-biri ilə integrativ şəkildə izah edən yeni konseptual çərçivə təqdim edir. Bu model, xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün iqtisadi sabitliyin qorunmasında struktur və institusional islahatların vacibliyini vurğulayır.

Nəticə etibarilə, ölkənin rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması üçün həm məqsəd, həm də vasitə rolunu oynayır. Azərbaycan kimi inkişaf edən ölkələr üçün bu istiqamətdə ən effektiv strategiya iqtisadi diversifikasiya, innovasiya və idarəetmə səmərəliliyinin artırılmasına yönəlmiş integrativ siyasət modelidir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Əliyev V. Milli iqtisadi təhlükəsizlik: nəzəri əsaslar və idarəetmə mexanizmləri. Bakı: İqtisad Universiteti Nəşriyyatı, 2021, s. 45–68.
2. Həsənov E. Rəqabətqabiliyyətlilik və iqtisadi inkişafın innovativ aspektləri. Bakı: Elm və Təhsil, 2022, s. 72–95.
3. Məmmədova S. Azərbaycan iqtisadiyyatında rəqabətqabiliyyətlilik və makroiqtisadi sabitlik problemləri. Bakı: ADİU Nəşriyyatı, 2023, s. 101–128.
4. Porter, M. E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 2020, pp. 35–62.
5. OECD. Science, Technology and Innovation Outlook 2023. Paris: OECD Publishing, 2023, pp. 114–139.
6. World Economic Forum (WEF). Global Competitiveness Report 2024. Geneva: World Economic Forum, 2024, pp. 56–87.
7. İqtisadiyyat Nazirliyi. Azərbaycan 2030: Dayanıqlı İnkişaf Strategiyası. Bakı, Dövlət Nəşriyyatı, 2023.
8. IMD. World Competitiveness Yearbook 2024. Lausanne, International Institute for Management Development, 2024.

AUDİT 2026, 2 (52), səh. 73-81.

AUDIT 2026, 2 (52), pp. 73-81.

АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 73-81.

*Habil Huseyn Aslanov,
Ph.D. (Econ.), Associate Professor,
Baku State University,
E-mail: dosent1966@mail.ru
© H.H. Aslanov, 2026*

ANALYSIS OF THE IMPACT OF COMPETITIVENESS ON ECONOMIC SECURITY

ABSTRACT

The purpose of the research is to identify the mechanisms through which a country's level of competitiveness affects economic security indicators, to analyze the manifestations of this relationship at both micro and macro levels, and to empirically substantiate how increased competitiveness contributes to national economic security.

The methodology of the research is based on a mixed-method approach, combining both quantitative and qualitative methods. A panel regression model was used for empirical analysis of panel data, with a comparative framework across Azerbaijan, Turkey, Poland, and South Korea. Institutional and SWOT analyses were also applied, and the statistical correlation between competitiveness and economic security indicators was determined through empirical data.

The practical importance of the research - the research findings can be applied in economic policy-making, especially in developing balanced strategic approaches between competitiveness and national security. The empirical evidence also provides practical policy recommendations for promoting competition-based development models, optimizing export strategies, and enhancing governance efficiency in Azerbaijan.

The results of the research - the study revealed a statistically significant positive relationship between a country's competitiveness level and its economic security indicators. According to the panel regression analysis, a one-point increase in the competitiveness index leads to an average rise of 0.42–0.5 points in the economic security index. Moreover, institutional efficiency and innovation investments were identified as key factors strengthening this relationship.

The originality and scientific novelty of the research - the scientific novelty of the study lies in the fact that competitiveness indicators were empirically examined for the first time within the framework of national economic security, and the relationship between the GCI and ESI indexes was supported by practical evidence. The study proposes a conceptual approach in which competitiveness is considered not only a driver of economic growth but also a structural component of national security.

Keywords: competitiveness, economic security, innovation, export potential, macro-economic stability, global economy, sustainable development.

AUDİT 2026, 2 (52), səh. 73-81.

AUDIT 2026, 2 (52), pp. 73-81.

АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 73-81.

Асланов Хабил Гусейн оглы,
доктор философии по экономике, доцент,
Бакинский Государственный Университет,
E-mail: dosent1966@mail.ru
© Асланов Х.Г., 2026

АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - выявление механизмов влияния уровня конкурентоспособности страны на показатели экономической безопасности, анализ форм проявления этой взаимосвязи на микро- и макроуровнях, а также обоснование на эмпирической основе того, каким образом рост конкурентоспособности способствует укреплению национальной экономической безопасности.

Методология исследования основана на смешанном подходе с применением как количественных, так и качественных методов. Использована панельная регрессионная модель для эмпирического анализа панельных данных. Сравнительный анализ проведен по странам: Азербайджан, Турция, Польша и Южная Корея. Также применены институциональный и SWOT-анализы, а статистическая корреляция между показателями конкурентоспособности и экономической безопасности была установлена эмпирически.

Практическая значимость исследования - результаты исследования могут быть использованы при формировании экономической политики, особенно при разработке сбалансированных стратегических подходов между конкурентоспособностью и национальной безопасностью. Кроме того, полученные эмпирические доказательства представляют собой практические рекомендации для разработчиков политики по внедрению конкурентных моделей развития, оптимизации экспортных стратегий и повышению эффективности управления в Азербайджане.

Результаты исследования - исследование показало, что между уровнем конкурентоспособности страны и показателями экономической безопасности существует статистически значимая положительная связь. Согласно панельному регрессионному анализу, увеличение индекса конкурентоспособности на 1 пункт приводит в среднем к росту индекса экономической безопасности на 0,42–0,5 пункта. Кроме того, институциональная эффективность и инвестиции в инновации выступают ключевыми факторами, усиливающими данную взаимосвязь.

Оригинальность и научная новизна исследования - научная новизна исследования заключается в том, что показатели конкурентоспособности впервые эмпирически изучены в контексте национальной экономической безопасности, а связь между индексами GCI и ESI обоснована практическими данными. Работа предлагает концептуальный подход, согласно которому конкурентоспособность рассматривается не только как фактор экономического роста, но и как структурный элемент национальной безопасности.

Ключевые слова: конкурентоспособность, экономическая безопасность, инновации, экспортный потенциал, макроэкономическая стабильность, мировая экономика, устойчивое развитие.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
10.03.2026
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir:
21.04.2026
Çapa qəbul olunmuşdur: 22.05.2026

Дата поступления статьи в редакцию: 10.03.2026
Отправлено на повторную обработку: 21.04.2026
Принято к печати: 22.05.2026

The date of the admission of the article to the editorial office: 10.03.2026
Send for reprocessing: 21.04.2026
Accepted for publication: 22.05.2026